

Patak Márta

EGY HAJÓNAPLÓ FOLYTATÁSA¹

Tizenegy éves voltam, amikor Amundsen elérte az Északi-sarkot, és ez annyira fellelkesített, hogy elhatároztam, mielőtt egy kicsit nagyobb leszek, el fogok menni Olaszországba, és megkérem Nobile tábornokot, ha legközelebb mennek, engem is vigyenek magukkal az Északi-sarkra. Nem is olyan sokkal utána tényleg eljutottam Olaszországba, persze a tábornokot már nem kereshettem meg Nápolyban, mert engem akkor már sokkal érdekesebb dolgok foglalkoztattak, elálltam eredeti tervemtől, és a tengerhajózás felé kacsingattam, de majd erről is mesélek a maga idejében.

Amikor én tizenéves voltam, még nem létezett sem a városi, sem a megyei könyvtár, egyetlen lehetőségem az újság volt. Apám a vasúton dolgozott, mindig összeszedte nekem az újságokat, amiket az utasok otthagytak a váróteremben, így egy-két nap eltéréssel ugyan, de folyamatosan értesültem a világ dolgairól. A politikai helyzet természetesen kevésbé foglalkoztatott, mint a kalandok, a természetkutatás és a tudomány hírei, így értesültem arról is, hogy Nobile a *Norge* léghajó fedélzetén útnak indult Amundsennel. Fogtam a térképemet, és végigrajzoltam, hogy merre jártak, attól a pillanattól kezdve, hogy a köteleket elengedték, és a levegőbe emelkedő *Norge* mindhárom motorja működésbe lépett. A Ciampinón szállt föl, Pulham, Oslo, Leningrád, Vadsø fölött repült, Kingsbay fjordja mellett haladva érintette a Crossbay-öblöt, átrepült a Mitra-fokon és néhány percen belül el is tűnt a nézők szeme elől.

Nagyapám szerette, ha felolvasok neki az újságból, ő kicsit nehezen tudott már olvasni, úgyhogy hitetlenkedve hallgatta, amikor azt olvastam, hogy Nobile kapitány nyilatkozata szerint a léghajó még akkor is képes a levegőben maradni, ha mind a három motorja elromlik, és a benzinkészlete is kimerül. Mi lesz akkor, kérdezte a tata. Ott marad a levegőben? Ott. Egy hónapra át motor nélkül is fennmarad a levegőben a *Norge*, ennyi idő alatt a szél majd szépen elviszi valamilyen szárazföld felé. Nagyapám hitetlenkedve csóválta a fejét, és mit eszik közben a

¹ Részlet egy készülő regényből. Az írás a V4 ösztöndíj időtartama alatt Budapesten készült.

legénység, kérdezte? Egy hónapig még a levegőben sem képes az ember levegőn élni! Mondom, tata, a léghajón van annyi élelmiszer, hogy az akár két hónapra is elegendő nekik. Sugárzó arcom láttán nagyapám csak annyit mondott, hiszem, ha látom, én pedig fogadkoztam, hogy bebizonyítom neki. Ha kell, írásos igazolást hozok majd Nobile tábornoktól. Erre a tata megnyugodott. Sokat látott ember lévén azt is előre megmondta, hogy ezek bizony össze fognak veszni, hogy kié legyen a dicsőség, én meg erre, hogy a sarkvidék fölött járva Amundsen norvég, a szponzor, Ellsworth amerikai, Nobile pedig olasz zászlót dobott le. Hol itt a baj? És miközben Nobile jelentését olvastam föl a tatának, én már azon ábrándoztam, hogy vajon milyen lehet a Spitzbergák szigetein a teljes sötétség. A teljes napsütést inkább el tudtam képzelni, mint a teljes sötétséget, mert olyankor legfeljebb aludni lehet, a jegesmedvék vagy a sarki rókák sem tehetnek egyebet.

Nem akartam én sarkkutató lenni, nem is tudtam még igazán, hogy mit is szeretnék, abban viszont teljesen biztos voltam, hogy a tengert látnom kell. Folyton azt nézegettem a térképen, hogy hol ér össze a két óceán. Az se vette el a kedvemet, amikor elég sűrűn olvastam hajókatasztrófákról az újságban. Ismertem Robinson Crusoe történetét, tudtam, hogy a hajótörés hozzátartozik a tengerhez. Tudtam, hogy az Atlanti-partvidéken a legveszedelmesebb viharok a Costa da Mortén, a Csendes-óceánnál pedig a Horn-fok körül tombolnak, ahol a kopár, éles sziklák előtt úgy csapnak össze a két óceán hullámai, mintha el kéne dönteniük, hogy melyikük az erősebb, és hogy ebben a birkózásban mindig az északi szél tesz igazságot köztük. Ha ott egy hajó viharba kerül, és eltörik a kormányja, akkor a hullámok meg a szél játékszerévé válik, és előbb-utóbb nekicsapódik a partközelségben meredező pengeéles sziklaszirteknek. Chile partszegélye ilyen, sziklás, hegyes vidék, a Kordillerák hosszú csíkja vonul végig az országon, le, egészen Patagóniáig. Ez a meredek hegylánc alkotja a partot, és a szirtekkel szegélyezett öblökben egyetlen biztos kikötő sem akad. Tres Dedos szigeténél a Ballenar kikötő is ilyen. Itt történt, hogy az *Angamos* nevű gőzös megbízást kapott az angol zászló alatt futó *Gulf of Aden* gőzös felkutatására, amely küldetése során a Chonos-szigetcsoport közelében futott zátonyra egy víz alatti sziklán, amely nem szerepelt a navigációs térképeken. Mindössze hatan menekültek meg a kétszázhusz emberből, erre pontosan emlékszem, és arra is, hogy mennyit morfondíroztam

utána, hogy vajon köztük lehetett-e a kapitány. De mert igazságos akartam lenni, azt mondtam magamban, kizárt, mert ha halottjai vannak a katasztrófának, akkor a kapitány sosem menekülhet meg, hisz mindig ő az utolsó, aki elhagyja a bajba jutott hajót, végtére is ő felel az utasaiért meg a legénységért.

Kivagdostam az újságokból a hajós vagy léghajós híreket, előbb egy kisebb fadobozban gyűjtöttem őket, amit a tata eszkábált nekem, hogy abban tároljam el az iskolai dolgaimat a nyári szünetre. A ceruzának, tollnak, tollszárnak meg a tintának volt is elég hely, az újságcikkeim egy idő után azonban még egész kicsire összehajtogatva sem fértek el benne, így más módszert eszeltem ki. Csirizzel fölragasztottam őket ívpapírra, amit öreganyám a stelázsra szokott tenni a spájzban, a befőttes üvegei alá. Eleinte nem vette zokon, ha el-elcsenek egyet, ám ahogy szaporodott a gyűjteményem, mind többre és többre volt szükségem, ezt meg már ő sem állhatta szó nélkül. Jó tíz-tizenöt év elmúltával, amikor tényleg volt alkalmam megtapasztalni, hogy milyen az élet a hajón, milyen, amikor nyugodt, és milyen, amikor viharos a tenger, nem is mosolyogtam magamon, hogy annak idején milyen eltökélten gyűjtöttem a hajózásról szóló híreket, de most, hogy már hatvan is elmúltam, erre a korszakomra is úgy tekintek vissza, mintha nem is én lettem volna, aki átélte. Különös érzés, talán az idő játéka, mert néha, visszagondolva olyan, mintha tegnap történt volna, máskor meg szinte hihetetlen, hogy ez énvelem történt. Mintha nem is egy, hanem legalább két-három, ha ugyan nem több ember életét is leéltem volna ennyi idő alatt. Talán leírni is csupán azért írom le, hogy ne csak az unokáim, én magam is elhiggyem, hogy igaz volt, velem történt, nem úgy álmodtam vagy más mesélte el nekem és én a magaménak képzeltem az életemet. Akkor nem is gondoltam, nekem gyerekkoromtól fogva természetes volt, hogy amit szeretnék, azt keresztül is viszem tűzön-vízen át, de ennyi idős fejjel lassan rájövök, hogy amit én mindig is természetesnek tekintettem, az másnak nem okvetlenül lehet az. Ha össze kellene számolnom, hány országot jártam be röpké öt-hat esztendő leforgása alatt, közel járnék az ötvenhez, úgyhogy meg sem kíséreltem. Minden utamról pontos följegyzést vezettem, nem is annyira a város- vagy országnevek, mint inkább az emberek vagy a hozzájuk kötődő élményeim érdekelték. Rengeteg embert megismertem útközben, ez nyilvánvaló, de közülük igazán vajon hányat, hány lett igazi barátom,

ez itt a kérdés. Azt hiszem, én magam azért lehettem igazán őszinte mindenkihez minden utamon, mert senki nem tudta rólam, hogy ki vagyok. Nem sok magyar akadt körülöttem, de ha volt is, akkor az letagadta, vagy ha kiderült is, akkor csak véletlenül. Az elején elég zöldfülű voltam, azért hallgattam, de hamar rájöttem, jobb, ha én sem árulom el, honnan jöttem. Hadd gondolják csak Amerikában, hogy horvát vagy szerb vagyok, Európában meg, hogy argentin vagy uruguayi. Spanyolul egy idő után legalább olyan jól beszéltem, mint magyarul, úgyhogy senki nem fogott volna gyanút, még akkor sem, ha echte uruguayival hoz össze a sors Egyiptom vizein, bár erre pont olyan kicsi esély lett volna, mint hogy Bogotában épp egy horvát atyafiba ütközöm.

Fura, de éppen most jut eszembe, hogy talán magamról sem ártana már valamit leírnom, hisz lassan már kezdem sejteni, voltaképpen ki is vagyok én. A születési adataimat mindenki tudja a családban, a Nagy Háború évében születtem, és majdnem négy teljes esztendőnek kellett eltelni az életemből, mire a Villa Giustiban november elseje és harmadika között lezajlottak a béketárgyalások és végre aláírták a fegyverszünetet. Apámat, vasutas lévén, nem küldték a frontra, órá itthon volt szükség, valakinek irányítani kellett a katonavonatokat, kifelé is, befelé is, úgyhogy megúsza szerencsésen, nem maradt ott Piavénál, nem sebesült meg az Isonzónál, így hadiérdemeket sem szerzett, igaz, nem is vágyott rá. Apám kezdettől fogva meglátta bennem a lehetőséget, és egy elérzékenyülő pillanatában vagy inkább talán a János-napi köszöntés alkalmával elfogyasztott bor hatására elég határozottan kijelentette, hogy nekem a jég hátán is meg kell élnem, mert én az ő nevelése vagyok, nem holmi anyámasszony katonája, úgyhogy én világéletemben ehhez is tartottam magamat. Nem is annyira az járt a fejemben, hogy ha boldogulni akarok a nagyvilágban, akkor igenis határozottan kell föllépnem, hanem inkább apámnak akartam megmutatni, hogy nélküle is boldogulok már, nem szükséges, hogy mindenhová magával cipeljen engem, és elhatároztam, hogy mielőtt a hajózást kipróbálnám, nekivágok a kies hazának. Még talán tízéves se voltam, amikor apám hozott egy turistaújságot, abból ki se vágtam semmit, úgy, ahogy volt, eltettem az egészet, mert elhatároztam, hogy egy-két év múlva az összes helyet végig fogom járni, amit abban leírnak. Képek is voltak benne, mátrai várakról, osztrák havasokról, úgyhogy nagyjából sejtettem, mi vár rám, amikor útnak indultam. Mehettem volna vonaton, ahová csak akarok,

de én inkább a gyaloglást választottam, mert így lassan haladt el mellettem a táj, és ha valami érdekeset láttam, megállhattam nézelődni. A város körüli erdőket már ismertem, a tatával jártam gombászni, erdei földet szedni a nagyanyám palántáinak, vagy Virágvasárnapra barkáért. Az összes utat ismertem, egyedül is eltaláltam volna bármelyik ösvényen. Aztán amikor szűk lett a városunk környéke, egyre messzebbre merészkedtem. Volt egy Sajó nevű fekete-fehér bundáskutyánk, hűségesen kísért a vándorlásaim során, aztán mikor már távolabbi célpontot néztem ki magamnak, Sajó, ez neked túl messze van, mondtam neki, nem is biztos, hogy még ma visszajövök. Sajó félrebillentette a fejét, úgy nézett rám okos barna szemével, és leült, mintha értésemre adná, hogy jól van, menj csak, majd én megvárlak itt a kapuban. Megsimogattam a fejét, sokára jövök, menj inkább a helyedre, ne itt várakozz, és Sajó meg is értette. Nagyon jó kutya volt.

Szerencsésnek mondhatom magamat, mert az én életemet esetleg a kalandvágy, de semmi esetre sem a kapzsiság alakította, egész fiatal korom óta, és a legnagyobb tanításokat Peruban, a Paso de Calera majd' ötezer méteres csúcsain sajátíthattam el. Nem volt egyszerű a feljutás, hiszen még a Jungfrau-vasút legmagasabb pontja is alacsonyabban van ennél. Limából indultunk, közvetlenül a tengerpartról. Tudtam, hogy nem kirándulni megyek, sőt maga a vasút sem az odalátogató turisták kedvéért épült, hanem a szükség, az üzleti érdek és a versenyhelyzet kényszerítette a tengerparthoz aránylag közel fekvő Andok országait, hogy a réz- és kénbányáik kincseit négy-ötezer méteren, sőt még följebb is kiaknázhassák. Miután jó darab időt odafönn is eltöltöttem, már ezt sem helyeseltem. De mit tehettek volna, az emberek élni akartak, lejjebb, két-háromezer méteren, a városokban is, nemcsak a magashegyi indiánok földjén. Sokáig versengett egymással Ecuador, Peru, Chile és Bolívia, mindnek volt vasútállomása még négyezer méter fölött is, de ahol ugyanolyan rendes napi forgalmat bonyolítottak volna le, mint apámék a Kaposvár–Gyékényes vagy Kaposvár–Dombóvár vonalon, olyan akkor még csak Peruban volt. Ötezer méter magasságig. Mikor hazatérve apámnak ezt elmeséltem, azt mondta, aludjak rá egyet, majd holnap megbeszéljük, és úgy nézett rám, mint aki egészen komolyan gondolja, hogy napszúrást kaptam.

Apámnak igaza is lehetett, hiszen ha azon melegében elmesélem, ahogy megtörtént, akkor tényleg valami napszúráshoz hasonló érzésről

számolhattam volna be neki. Tíz órán keresztül tartott az út a végállomásig, én persze nem egyhuzamban tettem meg, szoktattam magamat a levegőritkuláshoz. Háromezer méterig csak ámultam-bámultam, széles szerpentíneken, viaduktokon, hidakon haladtunk fölfelé szűk cikkcakk vonalban, fogaskerék vagy drótkötél rásegítés nélkül. Ha nem állok meg ott pihenni, háromezer méter után én is kínzó fejfájásra panaszkodhattam volna, engem is ápolhatott volna a készenlétben várakozó személyzet, akik pontosan tudták, mi vár arra, aki nagy mellénnyel nekivág, mondván, hogy ő mennyire edzett, rajta bizony nem fog ki ez a nyavalyás négy-ötezer méter. Minden vonaton ott volt ez a különlegesen kiképzett és felszerelt egészségügyi személyzet, nekik az volt a dolguk, hogy a hegyi betegségben szenvedőknek segítséget nyújtsanak. Limában még induláskor figyelmeztettek mindenkit, hogy ha még nem járt ötezer méteres magasságban, akkor az utazás során lehetőleg iktasson be két-három, esetleg több napos pihenőt, szoktassa szervezetét a magassághoz. Ámde akkor még Dél-Amerikában is mindenki szabad polgár volt, a figyelmeztetést követően már mindenki maga dönthetett, hogyan vészeli át a hirtelen légnyomáscsökkenést meg az oxigénhiányt. Arra azért fölhívták az utasok figyelmét, hogy felelősséget ugyan nem vállalnak értük, de ha rosszul lesznek, az egészségügyi személyzetet természetesen igénybe vehetik. Háromezer méter után ki is teregették a kocsikban a bűvárruhához hasonló mentőtöztövéket, amiben szabályozni lehetett a légnyomást. Négyezer fölött a helyieken kívül szinte egyedül én élveztem a vidék szépségét, mikor a közel ötezer méteres Cerro de Pasco hófödte csúcsa alatt haladt el a vonatunk. Benn a kocsiban rettenetes állapot uralkodott. Arra gondoltam, ilyen lehet egy hullaszállító vagon. Ki élettelenül, elkékült szájjal, halottsápadtan feküdt, ki pedig kidülledt szemekkel, mozdulatlanul, teljes apátiában ült a helyén, lihegve szedte a levegőt. Volt, akinek már az orra vére is elindult, és megadón tűrte, hogy az egészségügyiek becsomagolják a bűváröltözékbe. A gyomra is háborgott mindenkinek, de nem sok utasban maradt annyi erő, hogy a fülke ablakáig is eljusson. Mondom, én eleget pihentem előtte, szoktattam magamat az úthoz, de még így is olyan halálos fáradtság tört rám, hogy lelecsukódott a szemem, miközben megállapítottam magamban, hogy egyik utastársam képtelen lehúzni az ablakot.

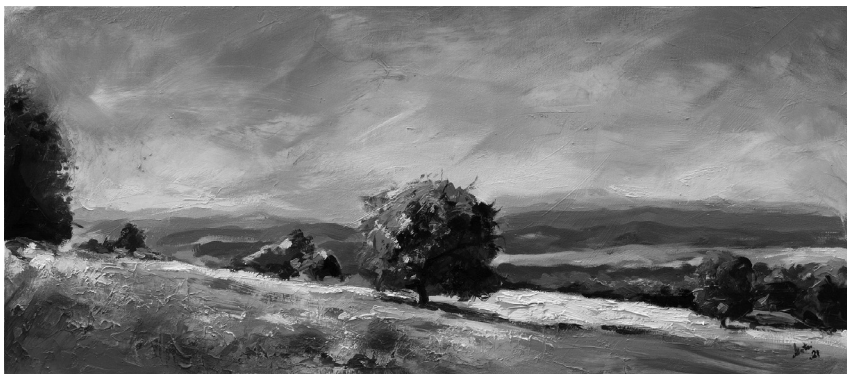
A végén aztán megtapasztalhattam, hogy aki az előzmények ellenére pihenés nélkül tovább merészkedik, annak igencsak küzdelmes lesz az

utolsó hétszáz méter. Halálfélelemben, hideg verítékben úszva, teljes ernyedtségbe süppedve jut majd föl az 5375 méter magasan fekvő végállomásra, ahol minden teketóriázás nélkül vállára kapja az indián fiatalember, beviszi a szállodába, ledobja az ágyra, mint egy fadarabot, és otthagyja, mert egy darabig úgyis magatehetetlen lesz. Nekem elég volt egyetlen éjszaka, jól kialudtam magamat, és nagyjából ki is hevertem az utazás fáradalmait. Viszont olyant is láttam, nem is keveset, aki hiába vette föl a bűváröltözéket, két-három napot is végigkínlódott, és a végén mégis belehalt a nagy vállalkozásába. Hiába, nem úgy volt, mint aki négyezer méter fölött született, mert annak a szervezete eleve hozzászokott az oxigénhiányos levegőhöz, az alacsony légnyomáshoz. Ők, a kén- és rézbányák munkásai, nemhogy létezni, hanem keményen dolgozni is tudtak azon a vidéken. Köztük tanultam én az elemek természetét, de erről majd később, most visszatérek a Kálvária utcába.

1914 októberében, amikor én születtem, még emlegették az augusztus 17-i nagy vihart, amely tönkretette a cukorrépaföldeket, sok helyen tyúktojás nagyságú jég hullott az égből, tetők szakadtak be, madarak pusztultak el. Mikor az újságban az augusztus 21-i napfogyatkozás képeit csodáltam, anyám azt mondta, miközben velem vajúdott, arra gondolt, hogy túl kell élnie az éjszakát, mert ilyen napfogyatkozást még egyszer szeretne látni az életben. A háború zaja hozzánk a Kálvária utcába nem ért el, a kintről beszűrődő utcazaj pedig a szokásos volt azon a reggelen, csak a kocsis káromkodta el magát a kellesténél cifrában, amikor a hajszos megijedt valamitől és belefartolt az árokba. Apám segítette ki, éppen hazafelé tartott a szolgálatból, és már az utca elején meglátta, mi történt a portája előtt. A kocsis úgy elkerítette, hogy apám rászólt, csöndesebben, Pista bátyám, nem tehet róla az a szegény pára, hogy megijedt. Ha tett volna rá ellenzót, akkor nem látta volna. Hogy az az ilyen meg olyan, innen meg onnan, folytatta mérgesen a kocsis, miután a felső szomszéd segítségével kitolták a kocsit az árokból, nehogy még te is leállj itt okoskodni nekem! Azzal köszönet helyett fölpattant a bakra, és csak az ostorral intett vissza üdvözlésképpen, miután bosszúból kettőt-hármat ráhúzott a hajszosára. Apám a fejét csóválta, ahogy tehetetlenségében szokta, a szomszéd megbillentette a kalapját, de lehetett úgy is venni, hogy a homlokára bök, emmá' csak ilyen, az Atyaúrsten se fogja kinevelni belőle a kehét.

Állítólag csökölyi születésű, tőle, vagyis miatta a mondás, hogy módjában áll, mint csökölyi embernek az árokban fekvés, merthogy nemcsak a hajszosa, hanem bizony ő maga is jó néhányszor kitapasztalta, milyen belülről az árok.

Anyám tehát a világra jöttömet szenvedte éppen, apám a Pista kocsison segített, két nővérem a nagyanyámnál, én pedig csak nem akartam könnyíteni a helyzetén. Ahogy halványan visszaemlékszem, de nem ébren, csak álmomban, szerettem volna még jobban körülnézni odaát, mielőtt az ideátba érkezem, azért időztem el olyan sokáig, hogy a bábaasszonnyá kinevezett túlsó szomszédasszony már csak imádkozni tudott anyám mellett, nehogy az legyen a vége, hogy halva születek. De én még élvezni akartam azt a tájat, ahová azóta is visszavágytam, talán azért munkált bennem örökké az az olthatatlan kíváncsiság, hogy mindent látni akartam, a világ túlsó felén is, miután reméltem, ha innen felől nincsen, hátha onnan felől majd megtalálom, amit keresek. Apránként értettem meg, hogy ebben az életben nem lesz rá módom, mindössze annyit tehetek, hogy amit kapok, azt mindig jó szívvél veszem el, és úgy kell élnem, hogy sose lankadjon bennem a fölfedező kedv, bármikor legyek hajlandó az újra, a kalandra, a másra. Mindig így is éltem. Ösztönösen-e vagy apám nevelésének köszönhetően, azt nem tudhatom, azt viszont egész pontosan, hogy huszonöt éves koromra lezárult életemnek a vándorlós szakasza, utána a helyben vándorlás kezdődött.

Zsoboki táj I. (40 x 90 cm, olaj, vászon)